

1.

(Foto: M. Loit)

KORSTNAPITS TÜÜBID JA HOOLDUS

Vanade hoonete katustest välja ulatuvad korstnapitsid on justkui täppideks i peal. On üllatav, et teiste arhitektuuridetailide ja -vormide kõrval on need sedavõrd vähese tähelepanu osaliseks saanud. Ometi ilmestavad tihti just korstnapitsid olulisel määral hoone katusemaastikku ning annavad sellele iselaadse rütmi. Lisaks sellele peegeldavad paljud neist ka ajastu stiilile omaseid vormilahendusi.

Alljärgnev lühike ajalooline ülevaade korstnapitside arengust Eestis ning mõned olulised nõuanded nende hoolduseks ja remondiks on mõeldud kõigile, kes hoolivad oma esivanemate pärandist ning soovivad seda säilitada ka järeltulevatele põlvetele.

KORSTNATÜÜPIDE ARENGUST EESTIS

LINNAD JA MÕISAD

Tuleb tõdeda, et kahjuks puuduvad meil täpsemad teated varasemate linnahoonete (mis olid kas puit-, savi- või sõrestikehitised) korstnate välimuse kohta.

- 14. ja 15. sajandi kivist linnaelamutel, ühiskondlikel- ja majandushoonetel ulatusid katustest välja tavapäraselt küllaltki kõrged, lihtsa vormiga ning otsa poolt ahenevad, ilmselt valgeks lubjatud korstnapitsid. Ka keskaegsele mõisaarhitektuurile iseloomulike vasallilinnuste korstnad järgisid enamasti sama eeskujuga.

Raekoja plats 12, Tallinn (Foto: M. Loit)

- Uusi jooni korstnate lahendusse tõi Rootsi ajal (17. saj.) alguse saanud ning pärast Põhjasõda jätkunud barokkstiil. Sümmeetriat taotlevatel fassaadidel mängisid olulist rolli ka korstnapitsid, mis muutusid nüüd madalamaks ja jässakamaks, koosnedes soklist, tüvesest ja lõpetusest. Laienev ülaosa andis korstnaotsale tugevust ning võimaldas seda katta korstnakehandist võimalikult kaugele ulatuva plekist „mütsiga“. Nii tagati kogu korstna kaitse vihmavee kahjustava mõju eest. Korsten ei olnud pelgalt utilitaarne konstruktsioon, tal oli hoone arhitektuuriga kokkukõlav kujundus, mis on kahjuks sageli hilisemate ümberehituste käigus hävinenud (nt. Kodasoo ja Sagadi mõisal). Kodasoo mõis (Foto: J. Vali kogust)

- Järgneval, klassitsismi perioodil (19. saj. I pool) ei muutunud korstnate põhivorm võrreldes eelnevaga märgatavalt. Mõningatel juhtudel ehitati need siiski vastavalt ajastu ideaalidele sihvakamad ja elegantsemad.

Aaspere mõis (Foto: J. Vali kogust)

- 19. saj. keskpaiga ja 20. saj. alguse arhitektuuristiilid — historitsism ja juugend — oma mänglevate romantilis-arhailiste vormidega, tõid ka korstnate kujundusse huvitavaid lahendusi. Korstnapitside fantaasierikkad ja dünaamilised vormid löid tõeliselt maalilisi katusemaastikke.

Holdre mõis (Foto: J. Vali)

- Seevastu eelmainitud stiilidele vastandunud funktsionalismis muutus korstnate vorm ülilihtsaks, peegeldades endas ajastu ideaalile omast minimalismipüüet.

Toompuiestee 6, Tallinn (Foto: M. Loit)

TALUD

Eesti taluarhitektuuri ilmusid korstnad alles 19. sajandi II poolel (enne seda lasti suurem suits välja poolukse kaudu ja rehetoa lõplikuks õhutamiseks avati ukse kohal seinas olev nn. repneauk). Tõuke korstnate ehitamiseks andis uue tulekolde — pliidi ilmumine. Korstnaga ühendatud ahjud olid enamasti kerisahjud.

Korstnate aeglane levik oli ühest küljest seletatav sellega, et vilja kuivatati suitsurehes, kus korsten polnud vajalik. Teisalt mõjutas korstnate levimist ka talurahva majanduslik olukord. Kui Lõuna-Eesti pärisperemeestel oli võimalus oma elutingimusi parandama asuda, sõltus samal ajal Põhja-Eestis ülekaalus olevates renditaludes ehitustegevus suuresti mõisnikust. Umbes samalaadne oli talupoegade olukord ka saartel.

Korsten, mis tekitas tugeva suitsuväljatõmbe, võimaldas ehitada korralikke ja suuremaid soemüüre ning seega suurendada köetavate eluruumide suurust ja arvu. Korsten ehitati kas paest või tellistest ning toetus maakividest alusmüürile.

Saaremaal ning osalt ka Läänemaal tehti korstna katusest üleulatuv osa — korstnapiip — dolomiitplokkidest. Tavaliselt koosnes see neljast tükist: laiast ja õhukesest vesikivist, kahest vahejätkust ja suukivist. Sellised korstnad olid ilusad ja ilmastikule vastupidavad.

Jaagu talu korstnapiip, EVM

Korstnapiip Mäe talu krundil, Koguva küla (Fotod: J. Vali)

KORSTNATE JA KORSTNAPITSIDE HOOLDUSEST

Kõigist neljast välisküljest ilmastiku, ning sisemiselt tahma ja nõe hapete meelevallas, on korstnapits vana maja juures sageli üks halvemini säilinud elementidest.

Korstnapitside püsivuse tagamiseks oli igal ajastul oma moodus. Reeglina oli paekivist korsten kaetud krohviga. Telliskorstnate puhul kasutati hea kvaliteediga (võimalik et tugevamalt põletatud) tellist, mis võimaldas soovi korral jätta korstna krohvimata. Tsemendi ilmudes (19. saj. lõpul) hakati korstnapitside ladumisel kasutama lubitsementmörti, kuna see on niiskuse toimele vastupidavam. Funktsionalismi perioodil ilmus silikaatkivi, mis oli koos tsementmördiga veelgi ilmastikukindlam.

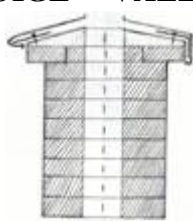
PLEKIST MÜTS

Ent ainuüksi kvaliteetne materjal ei taga veel korstna säilimist. Oluline element on siinjuures korstnapitsi kattev plekist „müts“, mis hoiab korstnat liigse märgumise eest. Vanad meistrid teadsid, kuidas kinnitada korstnale plekist kate, ilma et see riivaks silma ega mõjutaks korstnapitsi arhitektuuri. Tänapäeval on sagedased juhud, kui korstnapits kaetakse kas oskamatuses või teadmatusest inetu massiivse „torbikuga“, mis rikub kogu hoone arhitektuurset üldilmet.

ÕIGE VALE

Sangaste mõis

(Joonis: M. Loit)

Vääna mõisa sobimatult taastatud korstnapits ühes inetu „mütsiga“. (Fotod: J. Vali)

KORSTNA SEISUND

Kuna korstnapits asub tavapäraselt küllaltki kõrgel, ei ole selle tegelikku seisundit kuigi hõlpus kindlaks teha.

- Korstna olukorda oleks soovitatav lähemalt uurida iga paari-kolme aasta tagant.
- Oluline on kontrollida nii korstnapitsi, korstna ja katuse ühenduskoha (korstnakrae), korstna katusealusel / pööningul paikneva osa kui ka lõõride seisundit.
- Tüüpilised korstnate juures esinevad probleemid on **katkine korstnapits, niiskuskahjustused ja suitsu sisse ajamine.**

KATKINE KORSTNAPITS

Vanade korstnapitside puhul tuleb vältida nende varisemisohtlikuks muutumist. Mõranenud ja viltu vajunud korstnad on eriti ohtlikud tugeva tuule korral.

Korstnakivide pinna murenemist põhjustavad nii **äärmuslikud ilmastikuolud** kui ka **vale hooldus.**

- Korstnate parandamisel (vuukimisel, krohvimisel) tuleb kasutada ajastutruusid materjale (nt. mitte vuukida lubimördiga laotud korstnat tsementmördiga).
- Kui mõni korstnakivi või tellis on täielikult lagunenu, tuleb see asendada originaalisarnase kiviga. Sobilikke kive võib leida lammutatavatest majadest.

- Kui korstnapits on sedavõrd lagunenu, et vajab täielikult uuesti ülesladumist, tuleb olemasolev originaalkuju täpselt fikseerida ning saadud andmeid uue ehitamisel kasutada.

NIISKUS LÕÖRIDES

Niiskuse tekkepõhjuseid võib olla mitmeid:

Hüdroisolatsiooni viga korstna ja katusekatte ühenduspiirkonnas e. katkine korstnakrae.

Ebapiisav ventilatsioon.

Külmad lõõrid.

■ Kõikide kütuste põletamine tekitab veauru. Liialt külmaes lõõrides see kondenseerub ning segunedes teiste põlemise kõrvalproduktidega, moodustab tõrva ja happeid. Selle tagajärjel võivad nii seina sise- kui ka välispinnale tekkida pruunid laigud ning voolav tõrv võib pressida end lõõri vuukide vahelt välja (seda eriti puukütte puhul). Sellisel juhul tuleb külma õhuga kokku puutuv pööningul asuv korstnaosa vooderdada sobiva mittepõleva soojusisolatsiooni materjaliga.

■ Kui küttekollet ei kasutata hooajaliselt, tuleks korsten talveks kinni katta (hoidmaks ära lõõride märgumist ja jäätumist). Oluline on, et katte ja korstnaotsa vahele jääks tuulutuspragu.

Ajaloolistel hoonetel kohtame tihti korstnapitsi katvat sädemepüüdjat, mis funktsioneeris ühtlasi ka tõhusa niiskustõkkena.

Mooste mõis (Foto: J. Vali)

■ Kui tulease on lõplikult suletud ja korstnat ei kasutata, tuleks tagada lõõri ventilatsioon, et säiliks niiskuse kogunemist takistav õhu liikumine korstnas.

■ Kui korsten on aktiivses kasutuses, ent ikkagi niiske, tuleks välja uurida, kas ehk miski pole ummistanud lõõri ja tõmmet halvendanud.

LÕÕRIDE HOOLDUS

■ Kui korsten on olnud niiske (kütmata) pikema perioodi vältel, võivad nõgi ja happed sööbida lõõri seestpoolt katvasse mördipinda ning halvimal juhul tungivad mürgised vingugaasid eluruumidesse. Lõõrisisese mördi halvast seisundist annab tunnistust plekiline ja liialt kuum korstnajaalg hoones sees ning mõranenud korstnapits väljas.

■ Puidu põlemisel ei lahku kogu suits korstna kaudu vaid osa sellest jahtub ning muutub tahkeks — tekib kreosoot (nõgi). Igasugune puit, olenemata sellest kui kuiv või märg see on, tekitab kreosooti. Lisaks sellele, et kreosoodijääk on kergestiüttiv, söövitab see ka lõõrikive.

■ Kõige rohkem kreosooti ladestub horisontaalsetesse lõõridesse.

■ **Korstnaid tuleks pühkida/puhastada igal kevadel peale kütmissperioodi lõppu.**

KUI TEGEMIST ON MÄLESTISEGA VÕI MUINSUSKAITSEALAL PAIKNEVA EHITISEGA, KONSULTEERI KINDLASTI ENNE TÖÖDE ALUSTAMIST MUINSUSKAITSEAMETI SPETSIALISTIGA!

PIDEV HOOLDUS TAGAB KORSTNAPITSIDE SÄILIMISE JA OHUTUSE!

Lisamaterjalid:

- Eesti Projekteerimisnormid 10.4
<http://www.stalba.ee/index.cns?page=design&id=2>
- A. Veski „Ahjud, pliidad, kaminad“. 1992.a.
- Kütteseadmete puhastamise tuleohutusnõuded.
RTL 1998, 195/196, 771
RTL 2000, 99, 1555

Koostaja: Mari Loit